

Italská kinematografie

Osmá lekce 9. 12. 2020

MICHELANGELO ANTONIONI (1912 2007)

(dokončení)

Scenáristická spolupráce: TONINO GUERRA (1920–2012), od tetralogie citů po *Za mraky* (1995). Podílel se i na filmech Federica Felliniho (*Amarcord, Ginger a Fred*), Andreje Tarkovského (*Nostalgie*), Thea Angelopoulose (*Cesta na Kytheru, Včelař, Krajina v mlze, Odyseův pohled, Věčnost a den*) aj.

Tetralogie citů (nebo též existenciální tetralogie):

Dobrodružství (L'avventura, 1959). Hrají: Monica Vittiová, Gabriele Ferzetti, Lea Massariová aj. Radikální narativní revoluce, nová forma a logika vyprávění. Zápětka se nevyřeší, příběh nekončí, ale přestává, katarze se nedostaví. Rozhodující událost – hledání Anny na ostrově – pokrývá dlouhou sekvenci přibližně od 25. do 50. minuty asi 133minutového filmu. Antonioni nechal nahrát množství zvukových efektů, všechny možné zvuky více či méně rozbouřeného moře. Měl údajně stovky kotoučů s těmito efekty.

Skandál na 13. MFF v Cannes 1960. Obecenstvo pískalo, smálo se, kritici byli zmateni. Antonioni a Vittiová opouštěli projekci v slzách. Skupina účastníků, mj. Roberto Rossellini, kritik a historik Georges Sadoul, Janine Bazinová (vdova po André Bazinovi), producent Anatole Dauman, herec André S. Labache, herec Alain Cuny a další napsali na stroji otevřený dopis, který vyvěsili na stěnu hotelu, s prohlášením:

U vědomí výjimečné důležitosti filmu Michelangela Antonioniho *Dobrodružství*, zděšení projevy nepřátelství, které vzbudil, podepsaní profesionálové a kritici si přejí vyjádřit svůj obdiv autorovi tohoto filmu.

Dobrodružství nakonec na 13. MFF v Cannes získalo Zvláštní cena poroty.

Noc (La notte, 1960), hrají: Jeanne Moreauová, Marcello Mastroianni, Monica Vittiová, Bernhard Wicki aj. Snaha spisovatele a jeho manželky vykresat ještě něco z jejich vztahu. Zlatý medvěd na 11. MFF v Západním Berlíně 1961.

Trailer: <https://www.youtube.com/watch?v=4vpgYkte1i8>

Zatmění (L'eclisse, 1961), hrají: Monica Vittiová, Alain Delon. Zvláštní cena poroty na 15. MFF v Cannes 1962. Vittoria se rozejde s přítelem a seznámí se s Pierrem z burzy.

Scéna z burzy: <https://www.youtube.com/watch?v=WtxbbfENLdA>

Závěrečná sekvence: <https://vimeo.com/193396917>

Červená pustina (Il deserto rosso, 1964), hrají: Monica Vittiová, Richard Harris, Carlo Chionetti aj. Velká cena Zlatý lev sv. Marka na 25. MFF v Benátkách 1964. Město Ravenna, ošklivé komíny, černý a žlutý dým, potrubí, člověk tísněný předměty, které vyrobil k usnadnění svého života. Antonioniho první barevný film je zároveň mezníkem v dějinách barvy: Antonioni barvu v realitě tlumí, aby vyjádřil duševní stav hrdinky, vozík s ovocem nechal zbarvit šedivou barvou.

Antonioni: „Nejsem proti pokroku. Ale jsou bytosti, které svým založením, svým mravním dědictvím jsou v rozporu s moderním světem a nepřizpůsobí se mu. Pak dochází k přirozenému výběru: ti, kteří dodržují rytmus pokroku, přežijí, ostatní se stanou oběťmi svých krizí.“ Antonioni se pouští do úvahy o „velkém“, „globálním“ tématu, což bude dělat i nadále. Antonioni se zajímá o celý svět a celý svět se také zajímá o Antonioniho.

Zopakujme si některé scény: <https://www.youtube.com/watch?v=XhatIunSJgE>

Už z expozice pochopíme, že je hrdinka deprivovaná: 0h 00'–0h 09'.

Často citovaná scéna s ovocem nabarveným do šeda: 0h 25'–0h 28'.

Pohádka o holčičce: 1h 24'–1h 31'.

Epizoda *První herecká zkouška* z povídkového filmu *Tři tváře* (1964), hraje íránská princezna Soraja.

Zvětšenina (Blow-Up, 1966), produkce: Carlo Ponti. Hrají: David Hemmings, Vanessa Redgraveová, Sarah Milesová, Jane Birkinová, Veruschka aj. Kamera: Carlo Di Palma, Inspirováno stejnojmennou povídkou Julia Cortázara (česky v souboru *Změna osvětlení*, Praha 1990). Ta se odehrává v Paříži a je meditací o jednom snímku: žena láká mladíka ve prospěch staršího muže stojícího opodál. Zlatá palma na 20. MFF v Cannes 1967. *Zvětšenina* byla ve své době senzací, pro mnoho diváků fascinujícím zážitkem¹ a stala se v nejlepším slova smyslu kultovním filmem. Kouzlo *Zvětšeniny* je těžko postižitelné, tkví zřejmě ve smyslové intenzitě zachycené reality, kterou hltá a všemožně si osvojuje hrdina Thomas a divák spolu s ním. Jde zároveň o dílo filozofické, zpochybňující reálnost a poznatelnost světa, stejně jako o úvahu o moci média, v tomto případě fotoaparátu. V účinku na diváka hrají obrovskou roli barvy a jejich kombinace, stejně jako zvukové efekty. Scéna v parku náleží k nejmysterióznějším sekvencím ve světové kinematografii. *Zvětšenina* je fluidum a chvění, ještě více než předchozí filmy Michlangela Antonioniho.

O filmu s Antonionim rozprávěl Alberto Moravia:

http://www.nostalghia.cz/pages/andele/antonioni/clanky/sken/fad1967_5_266.php

O jak velký estetický převrat šlo, pochopíme i z odmítavé recenze v americkém pravicovém časopise *Films in Review*, 1967, č. 1, podepsal ji H. H. (asi Henry Hart):

Zvětšenina by neměla být odmítnuta jako pouhá laciná pornografie (krásně barevně nasnímaná). Konec konců, ženská ňadra, zadky a ochlupení, symboly mužských genitálií, většina forem perverze a některé způsoby kopulace jsou nyní u bezzásadových producentů, distributorů a kinařů na skladě.

Zvětšenina je víc než to: je to degenerace, která se *stává bojovnou*. Nejde jen o to, co jsme uvedli v předchozím odstavci, ale o to, že to funguje v ovzduší, že je to „normální“ a „in“. Pokud mládeži chybí povědomí, že lidstvo takovým morálním nihilismem prošlo

¹ Včetně rbl, který ji zhlédl při obnovené premiéře v květnu 1974 a bylo to jako blesk – dosud nejlepší film, jaký jsem v životě do té doby viděl, tedy alespoň do té doby, než jsem o deset dnů později prožil *Andreje Rubleva*.

už mnohokrát a vždycky usoudilo, že jde o formu sebevraždy, jak společenské, tak individuální, mládež a především intelektuální mládež tím bude převážně poškozena, tímto estetickým blábolením, jíž se úchylově a levice – jak nesvatá aliance to je – budou snažit propagovat tento filmařsky bezcenný a společensky škodlivý film.

Režiroval to Michelangelo Antonioni a též spolupracoval na tom, co zde bylo scénářem (s Toninem Guerrou). Snad nikdy neprojevil svoji filmařskou neschopnost úplněji, a to ji projevovat ve *všech* svých celovečerních filmech. Příběh nemá žádný smysl a ty bezcílné, nespojité epizody jsou všechny vypůjčeny od jiných režisérských kuplů: Bergmana, Felliniho, Loseyho a dalších. Fotograf se v dnešním Londýně *může* projíždět v Rolls-Royci, *může* se stýkat výlučně s cvoky, teplouši, lesbami a narkomany; *může* se dokonce stát svědkem vraždy, příležitostně. Ale pak jeho jednání a myšlenky nemohou být tak neuvěřitelné a nezajímavé jako ten neorganizovaný humus, jímž nás zde Antonioni zásobí.

Herectví je stejně amatérské jako Antonioniho scénář a režie. David Hemmings jako fotograf předvádí ten ubohý, hezoučkový ksichtík, jaký je teď tolik oblíbený u huličské levice. Vanessa Redgraveová vyhlíží jako vychrtlá, nepůvabná výstřednice s plochým hrudníkem. A ty ubožačky, co vypadají jako lesby, máme považovat za dívky?

Barevná fotografie Carla Di Palmy je jedinou filmařskou kvalitou, kterou *Zvětšenina* disponuje (byla *jedinou* filmařskou kvalitou také v Antonioniho posledním filmu *Červená pustina*). Di Palma je virtuóz barevného filmu nejvyšší úrovně a takřka každý záběr tohoto bezcenného filmu je kameramansky zajímavý.

(přel. rbl)

Poté se Antonioni vypravil do USA, rozbouřených v roce 1968 studentskými protesty, a natočil tam:

Zabriskie Point (1969), produkce: Carlo Ponti. Hrají Mark Frechette (1947–1975) a Daria Halprinová (1948). Hudba: Pink Floyd. Film u kritiky a u diváků neuspěl.

Celý film: <https://www.youtube.com/watch?v=VVIFtA8ZUJ0>

Podívejme se na začátek, jenž nás uvádí do diskuse protestujících studentů:

0h 00'–0h 09'.

Hromadná scéna „making love“ v Údolí smrti v Kalifornii: 1h 07'–1h 15'.

Závěrečná vize zkázy: 1h 44'–1h 50'.

Čína (Chung-kuo: Cina, 1972). Cca 206minutový dokument pro televizi RAI. Antonioni přijal pozvání z Pekingu, aby navštívil Čínu a natočil o ní film. V doprovodu bdělých hostitelů projel po pečlivě připravené trase několika městy. Film byl dokončen, schválen a uveden na světová plátna. Po půldruhém roce ústřední orgán Komunistické strany Číny *Žen-min ž-pao* (Lidový deník) označil režiséra za „zuřivého provokatéra, který zhanobil velkou čínskou kulturní revoluci“. *Žen-min ž-pao* napsal: „V záběrech, jež Antonioni natočil v Šanghaji, je vidět, že velké nákladní lodě jsou zahraniční, kdežto dřevěné džunky...čínské... Zlovolným autorovým cílem bylo ukázat, že vypadá-li takto hlavní průmyslové město Číny, není těžké si představit, jak vypadají jiné její oblasti... Pomlouvá čínský lid, který jako by z přinucení a nikoliv dobrovolně podporoval nový společenský řád... Tvrdí, že dělníci nejsou ve svých názorech upřímní, že hrdinské písně, v nichž čínské děti opěvují předsedu Maa, nevycházejí ze srdce, že čínský lid, nespokojený s dnešní skutečností, je hluboce zarmoucen, ale nesmí to dát najevo. Že tu jde o celonárodní vzdor. Antonioni, který natočil velký nankingská most přes řeku Jang-c', zobrazil tento mohutný most jako vratký; navíc se v záběru objevily kalhoty, které se sušily pod mostem a které ještě více pošpinily tuto velkolepou stavbu.“

Antonioni útok komentoval: „Myslím, že skutečná motivace tohoto příkrého a nepochopitelného výpadu čínského tisku souvisí s vnitřní situací v Číně, nikoliv se samotným filmem *Čína*.“

<https://www.youtube.com/watch?v=IuxseEtIRXI>

<https://www.youtube.com/watch?v=BrSTYhpPrGg>

<https://www.youtube.com/watch?v=toTwIdqatRs>

Povolání: reportér (Professione: reporter, Itálie-Francie-Španělsko 1975), hrají: Jack Nicholson, Maria Schneiderová. Novinář v životní krizi využije příležitost změnit identitu. Tématem je, podobně jako ve *Zvětšenině*, bezmocnost člověka odsouzeného do role pozorovatele.

Antonioni: „Ústřední postavou je tu reportér, tedy člověk, který žije mezi slovy a obrazy, který pozoruje věci, jehož povolání odsoudilo být vždy a za všech okolností pouze svědkem faktů, ne jejich protagonistou. Kolem něj se nezávisle na něm cosi děje a jediné, co může udělat, je odjet tam, kde se to děje, aby o událostech vyprávěl, aby je šířil.“

Uvedeno a neoceněno v soutěži MFF v Cannes 1975. Film vznikl asi dva a půl roku, čekalo se na něj dlouho, hodně se od něj očekávalo. Projevuje se v něm Antonioniho silící snaha snímat krásné lidi v atraktivním prostředí, například v Gaudího architektuře v Barceloně:

<https://cinema1544.files.wordpress.com/2012/04/gaudi.jpg>

Efekttní finální jízda kamery:

<https://www.youtube.com/watch?v=pvbqy8FZq8Y&t=198s>

Tajemství Oberwaldu (Il misterio di Oberwald, 1980), podle hry Jeana Cocteaua *Dvojhlavý orel*. Natáčeno videotechnikou, barevné experimenty. Monica Vittiová hraje aristokratku zaujatou mladým anarchistou.

Pátrání po jedné ženě (Identificazione di una donna, 1982). Příběh filmového režiséra a jeho vztahu k několika ženám, milenka, sestra, blondýnka, jiná milenka... Rozhodne se natočit film o kosmické lodi letící k slunci, závěr: vesmírná cesta. Pozdní opus velkého stárnoucího filmaře, zřetelně silnější jsou „voyeurské“ prvky, tedy obzírání krásných žen.

Nad mraky (Al di là delle nuvole, 1995), spojovací pasáže natočil Wim Wenders. Podle Antonioniho povídek ze sbírky *Kuželník u Tiberu* (česky 1989, přel. Eva Zaoralová). *Kronika lásky, která nikdy neexistovala* (Ines Sastreová, Kim Rossi-Stuart), *Dívka a zločin* (Sophie Marceauová, John Malkovich), *Nehledej mě* (Chiara Caselliová, Fanny Ardant), vloženo setkání malíře (Marcello Mastroianni) a turistky (Jeanne Moreauová). *Tělo slepené z bláta* (Irène Jacobová). Film (na mne) působí jako přehlídka krásných lokací a krásných hereček, jako když si prohlížíme pánský časopis na křídovém papíře.

Povídka *Nebezpečný vývoj událostí* z povídkového filmu *Eros* (2004), dále Steven Soderbergh a Wong Kar-wai.

Michelangelův pohled (Lo sguardo di Michelangelo, 2004). Michelangelo Antonioni vchází do chrámu sv. Petra, kde je socha Mojžíše od Michelangela Buonarrotiho.
Celý film: https://www.youtube.com/watch?v=f-rLl-d7_2Q

V průběhu let se objevovaly zprávy o filmech, které Antonioni připravuje, ale nebyly nakonec realizovány: projekt *Technicky svůdné* nebo též *Technicky sladké* (Technicamente dolce, 1966) byl vyvíjen zároveň se *Zvětšeninou*, ale nepodařilo se ho u producenta Carla Pontiho prosadit, nakonec vznikla *Zvětšenina*. Scénář vyšel italsky 1976 a česky ve *Filmu a době* 1982, č. 9, str. 492–500. O realizaci se uvažovalo i později, neboť dle jedné zprávy ve filmu měli hrát Jack Nicholson a Maria Schneiderová.

Odehrává se v pralese. Děj (podle Evy Zaoralové): 37letý novinář v krizi potkává na Sardinii dívku, která má nemocnou matku a přijela na ostrov se svým přítelem, studentem antropologie. Novinář je překvapen i odpuzován dívčinou povolností a vnímá ve studentovi spřízněnou bytost. Novinář uprchl na Sardinii po konfliktu s šéfredaktorem v Římě. Nechce už psát lživé reportáže a úvodníky. Když je jeho byt v Římě devastován pravicovými extremisty, přijme studentovu nabídku odletět spolu do Amazonie. Druhá časová rovina zachycuje ztroskotání letadla a pouť pralesem, při které oba zahynou. Z „popela“ tohoto námětu se později vyvinul film *Povolání: reportér*.

V roce 1989 plánoval Antonioni natočit film *Posádka* podle své povídky *Čtyři muži na moři*. Psalo se i o připravovaném ekologicky motivovaném filmu v Sovětském svazu, k němuž měl Tonino Guerra díky své ruské manželce vztah.